

Jób, az apokrif irodalom atlétája*

1. Jób testamentuma

a) Műfaja

Jób testamentuma (TJób) a jövendöléseket és erkölcsi intelmeket közlő, ószövetségi pszeudoepigráf¹ iratok csoportjába tartozik. E műfaj legismertebb gyűjteménye a *Tizenkét pátriárka testamentuma*. Az iratok címében is álló *testamentum* megnevezés azt a motívumot jelzi, hogy egy pátriárka vagy pedig egy kiemelkedő ószövetségi személyiség meghalni készül, magához rendeli utódait és életének elbeszélése közben erkölcsi tanítást, lelki hagyatékot² ad át nekik. Személyes tapasztalatainak felelevenítésével azt szemlélteti, hogy akik Istent szolgálják, áldásban részesülnek, akik pedig elfordulnak tőle, elnyerik büntetésüket.³

A Jób nevéhez fűződő testamentum sajátos darab az ószövetségi profetikuss pszeudoepigráf intelem-irodalomban. Tudniillik ez arról is beszél, hogy Jób fiai földi javakat is örökölnek az erkölcsi testamentum mellett; három lánya pedig mágikus erejű zsinórokat (45–51).⁴

* D. dr. Geréb Zsolt előjárómnak és tanártársamnak, aki a hit nemes harcában tanúsított küzdelme (1Tim 6,12) és az újszövetségi tudományok arénájában önmegtartóztatással teljesített szép pályafutása mellett (1Kor 9,24–27) a testedzés és sport próbáiban is jeleskedett.

¹ Az ószövetségi „apokrif”, illetve „pszeudoepigráf iratok” megnevezések tisztázásra szorulnak. Ezeket minden esetben azon iratok megnevezésére használom, amelyek nem tartoznak sem a kanonikus, sem pedig deuterokanonikus könyvek sorába. Katolikus szóhasználatban az apokrif megnevezés a pszeudoepigráf iratokra vonatkozik, noha jórészt maguk a deuterokanonikus könyvek is álnév alatt készültek; ugyanis szerzőik valamely jelentős bibliai személyiség tekintélye mögé rejtőzve foglalták írásba tanításukat.

² Schenderling, J. G.: I. Het Testament van Job. Een document van joodse vroomheid uit het begin van onze jaartelling. In: Schenderling, J. G.: – Cozijnsen, L.: *Na de Schriften. I. Het Testament van Job. Een document van joodse vroomheid uit het begin van onze jaartelling. II. Het Testament van Salomo. Een document van joodse magie uit de eerste eeuwen van onze jaartelling*. Kampen 1990, 12.

³ Ld. TJób 43-at, ahol Elifáz éneke olvasható Elihú megbüntetéséről.

⁴ John J. Collins kielemezte TJób szerkezetét, és arra a következtetésre jutott, hogy ez az irat, bár bizonyos mértékben a testamentumműfaj felépítését követi, inkább az olyan művek sorába tartozik, amelyek „a mennyei valóság és a földi illúzió közötti ellentétéről szólnak”. Collins, J. J.: *Structure and Meaning of the Testament of Job*. In: *SBL, Seminar Papers 1*, Cambridge 1974, 51.

Jób testamentumára úgy is tekinthetünk, mint ami kommentár a LXX-ban álló *Jób könyvéhez*, amely rövidebb a Héber Biblia maszoréta szövegénél,⁵ és olyan midrás, amely haggadikus legendákat és himnuszokat ötvözött magába.⁶ Más szóval: a testamentumműfaj és az elbeszélő jellegű midrás keveréke.⁷ De ezzel már a testamentum jellegzetességeinek kérdését érintjük.

b) *Eredete, keletkezésének helye és ideje*

Már a kutatások kezdeti szakaszában kialakult az a nézet, hogy ez a különleges testamentumirat az esszénus kegyességi irányzat szemléletmódjával mutat rokonságot, és közel áll az egyiptomi, szintén esszénus kegyességet képviselő terapeuták eszmevilágához. Mark Philonenko kielemezte *Jób testamentumát*, és a terapeuták közösségéhez kötötte az irat keletkezését.⁸ Ezt R. P. Spittler azzal egészítette ki, hogy a terapeuta eredetű testamentum montanista átdolgozáson ment át a 2. század folyamán.⁹ Ezzel szemben ellen-

⁵ A LXX változata mintegy 180 verssel rövidebb a héber nyelvű maszoréta szövegénél. A szakvélemény arra hajlik, hogy a LXX szándékosan „vágta meg” a héber könyvet. Ugyanis a Qumránban talált arámi *Jób-targum töredék* – 11QtgJob –, például, inkább a hosszabb maszoréta szövegre vezethető vissza. (A LXX hiányait Órigenész pótolta Theodotion fordítása alapján.) Tény, hogy *Jób* könyvében viszonylag sok a szövegromlás, emiatt pedig több helyen nehezen érthető. Ez is közrejátszhatott abban, hogy *Jób* könyvének fordítója gyakran tolmácsolt inkább szabadon, és át is ugrott szövegrészeket. Ld. Haag H.: *Bibliai lexikon*. Ford. Ruzsinszky Éva, főszerk. Diós István, Budapest 1989, 871.

⁶ Vö. Schürer, E.: „*The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B. C. – A. D. 135)*”. III/1. Vermes, Geza – Millar, Fergus – Goodman, Martin (ed.). Edinburgh 1986, 552. Philonenko, M.: *Le Testament de Job*. Introduction, traduction et notes. In: *Semitica XVIII* (1968), 13. Bădiliță, C.: *Trei apocrife ale Vechiului Testament. Iosif și Aseneth, Testamentul lui Iov, Testamentul lui Avraam*. Traducere, note și prezentări. Iași 2000, 73.

⁷ Schaller, B.: *Zur Komposition und Konzeption des Testaments Hiobs*. In: Knibb M. A. – Horst, van der P. W. (ed.): *Studies on the Testament of Job*. Cambridge 1989, 89.

⁸ Kohler, K.: *The Testament of Job: An Essene Midrash on Book of Job*. Reedited and Translated with Introductory and Exegetical Notes. In: Kohut G. (ed.): *Semitic Studies in Memory of Rev. Dr. Alexander Kohut*. Berlin 1897, 273; 287 és 295. Philonenko, M.: *Le Testament de Job et les Thérapeute*. In: *Semitica VIII* (1958), 41–53. Uő: *Le Testament de Job*. Introduction, traduction et notes 21–24. Ld. még Spittler, R. P.: *Testament of Job*. In: Charlesworth, James H. (ed.) *The Old Testament Pseudepigrapha I, Apocalyptic Literature and Testaments*. New York, London, Toronto, Sydney, Auchland 1983, 833. Philonenko nézetét bírálta Delcor, M.: *Le Testament de Job, la prière de Nabonide et les traditions targoumiques*. In: Wagner, S. (ed.): *Bibel und Qumran. Beiträge zur Erforschung der Beziehungen zwischen Bible- und Qumranwissenschaft. Hans Bardtke zum 22. 9. 1966*. Berlin 1968, 74. Rahnenführer, D.: *Das Testament Hiobs und das Neue Testament*. In: Lohse E. et alii (ed.): *ZNW 62, 3/4*, Berlin – New York 1971, 71–72.

⁹ Spittler, R. P.: *Testament of Job* 834. A Montanus (vagy: Montanosz) nevéhez fűződő, valamint az általa és két eksztatikus prófétánó, Priscilla (Prisca) és Maximilla által alapított keresztényen szekta a 2. század derekán jelent meg. Ez az frígiai karizmatikus szekta az őskeresztény életformát igyekezett feleleveníteni, és különös jelentőséget

vélemények is születtek,¹⁰ s ezek helyesen állapítják meg, hogy nincs feltétlenül közvetlen kapcsolat Alexandriai Philón *De vita contemplativa* traktátusa és az esszénus iratok között, és hogy nem állapítható meg teljes azonosság a testamentum szemléletmódja, valamint az esszénus, illetve therapeuta szemléletmód között; azt azonban, mégis állítani lehet, hogy a testamentum esszénus és therapeuta hatásokat is tükröz.

Mivel a testamentum még hivatkozik az áldozatokra, keletkezésének szűkebb idői kereteként a Kr. u. 1. századot lehet megnevezni,¹¹ pontosabban annak második felét; de mindenképpen a Kr. u. 70. év előtt született.¹²

c) Jellegzetességei

Mint már említettük, a görög nyelven megfogalmazott testamentum elbeszélése Jób könyvének LXX-i változata alapján készült;¹³ viszont lényeges eltéréseket mutat a bibliai könyvhöz képest: a szerző átformálja Jób történetét. Míg a bibliai könyv arra a kérdéskörre összpontosít, miként engedheti meg Isten az őt féltő és igaz ember szenvedését, addig a testamentum olyan pa-

tulajdonított a végső időket is meghirdető karizmatikus prófétálásnak. Summás ismertetését ld. a VI. *Der Montanismus* fejezetcím alatt. In: Hahn, F. – Klein H.: *Die frühchristliche Prophetie. Ihre Voraussetzungen, ihre Anfänge und ihre Entwicklung bis zum Montanismus. Eine Einführung.* Biblisch-Theologische Studien 116, Neukirchen-Vluyn 2011, 181–198. Ld. még Schneemelcher, W.: *Apokalyptische Prophetie in der frühen Kirche.* In: Hennecke, Edgar: *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung II. Apostolisches Apokalypsen und Verwandtes* (hrsg. Schneemelcher, Wilhelm). Tübingen 1964, 485–488.

¹⁰ Ld. Rahnenführer, D.: *i. m.* 68–93. Rahnenführer olyan keresztyénység előtti iratnak tekinti a testamentumot, amely nem kapcsolódik az esszénus közösséghez, hanem a hellenista zsidóság missziós jellegű elbeszélése. A témához ld. még Collins, J. J.: *Structure and Meaning of the Testament of Job* 35–52. Uó: *The Testament of Job.* In: Stone, M. E. (ed.), *Jewish Writings of the Second Temple Period*, Assen/Philadelphia 1984, 349–354. Schenderling, J. G.: *i. m.* 20.

¹¹ Schürer, E.: *i. m.* 553. Schenderling, J. G.: *i. m.* 20.

¹² Philonenko, M.: *Le Testament de Job et les Thérapeute* 42. Uó: *Le Testament de Job. Introduction, traduction et notes* 23–24.

¹³ *Jób testamentumának* nincs héber szövegváltozata. Született olyan nézet is, hogy eredetileg héber nyelvű lehetett (Kohler, K.: *The Testament of Job* 264–292. James, M. R.: *Apocrypha Anecdota, 2nd Series.* Cambridge 1897, lxxii–cii. Riessler, P.: *Testament des Job.* (AjSB) Ausburg 1928, 1333). Ugyanis a görög szövegben sok a semitizmus, akárcsak LXX-ban, és főleg a testamentum himnikus részeinek hebraizmusai sejtetik azt, hogy az irat megfogalmazása eredetileg héber nyelven történhetett (Spittler, R. P.: *Testament of Job* 830). C. C. Torrey nyelvészeti érvekkel igyekezett bizonyítani, hogy a testamentum eredeti változata arámi lehetett (Torrey, C. C.: *The Apocryphal Literature. A Brief Introduction.* London 1945, 123), viszont megállapításait csak néhány kutató tartotta meggyőzőnek. Elképzelhető esetleg, hogy a midrás korai magva, illetve változata héber vagy arámi szájhagyományként élt. Az viszont kétségtelen, hogy a ránk maradt testamentum szövegét görögül fogalmazták meg, mivel szövege a LXX-Jób-bal áll kapcsolatban, itt-ott pedig Jób könyvének targumát parafrazálja (James, M. R.: *Apocrypha Anecdota* xclv. Philonenko, M.: *Le Testament de Job et les Thérapeute* 42. Spittler, R. P.: *Testament of Job* 830. Schenderling, J. G.: *i. m.* 21).

radigmatikus történetet alkot, amely azt nyomatékosítja: a hitbéli harcos a mennyei jutalomra tekint, és ezért tudatosan vállalja a szenvedéssel járó küzdelmet.¹⁴ Míg a bibliai Jób az Istennel szembeni vádaskodást és lázadást testesíti meg, addig a testamentumban a béketűrés, a céltudatos kitartás és az Isten iránti feltétlen hűség példaképe. Ő maga mondja gyermekeinek (9,1):

Figyeljetek hát, mert példaként fogom feltárni előttetek mindazt, ami velem történt, és amit magamra vállaltam.

Ezért a testamentum inkább a bibliai Jób könyvének feldolgozása vagy mid-rása, azaz új, önálló elbeszélés Jóbról.¹⁵ Az újraformált elbeszélésben kevésbé lényegesek a párbeszédék Jób és barátai, illetve Jób és Isten között. A testamentum eleje viszont azzal bővül, hogy Jób, aki itt Egyiptom királya, lerombolja a palotája szomszédságában álló bálványtemplomot (5,2–3; ez a motívum *Ábrahám testamentumában* is fellelhető.)¹⁶ A testamentum vége pedig azzal bővül, hogy Jób három leánya mágikus erejű öveket örököl, s amikor megkapják ezeket, Isten Lelke karizmatikus képességgel ruházza fel őket.

Mindegyik testamentumirat néhány központi gondolatot kíván átadni erkölcsi tanításként. A Jóbé két fontos lelki-erkölcsi hagyatékot emel ki: a) akit Isten azért választott ki, hogy küldetéssel ruházza fel, annak tudnia kell, hogy *a hosszútűrés mindennél erősebb* (27,7); b) az örök és dicsőséges mennyieikre kell tekinteni, nem a földi mulandó dolgokra (pl. 33,1–9; 47,3). Jób testamentumának természetesen egyéb üzenetei is vannak, amelyek kapcsolatban állnak az irat egységességének, illetve szerkesztésének kérdéskörével is;¹⁷ de ezekről itt nincs mód szólni.

¹⁴ Vö. Collins, J. J.: *Structure and Meaning of the Testament of Job* 37.

¹⁵ Ld. James, M. R.: *Apocrypha Anecdota, 2nd Series* lxxii–cii; 104–137. Kohler, K.: *The Testament of Job* 264–338. Vö. még Collins, J. J.: *Structure and Meaning of the Testament of Job* 35–52. Schenderling, J. G.: *i. m.* 17.

¹⁶ A szülőföldjéről kivonuló Ábrahám is megsemmisítette a bálványok templomát – Jub 12,12: *Életének hatvanadik évében, azaz a negyedik évhét negyedik évében felkelt Ábrám éjszaka, és felégette a bálványok templomát. Mindent felégetett, ami a templomban volt, és erről senki sem szerzett tudomást.* Jób a pogány vallástól elforduló, megtérő prozelita, akárcsak Aszeneth – JózsAsz 10,12: *Gyorsan megragadta a szobájában lévő arany és ezüst isteneit is, melyeknek nem volt se szerük, se számuk, apró darabokra törte mindezt. Gedeon szintén éjszaka pusztítja el a pogány szenthelyet (Bír 6,25 skk.).* Jób viszont nem az angyal utasítására, hanem saját elhatározása alapján kíván cselekedni.

¹⁷ Ld. ehhez: Collins, J. J.: *Structure and Meaning of the Testament of Job* 47–52. James, M. R.: *Apocrypha Anecdota, 2nd Series* xciii–xciv; ld. még Spittler, R. P.: *The Testament of Job: A History of Research and Interpretation.* In: Knibb, M. A. – Horst, van der P. W. (ed.): *Studies on the Testament of Job.* Cambridge 1989, 12. Spittler, R. P.: *Testament of Job* 834. Horst, van der P. W.: *The Role of the Women in the Testament of Job.* In: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 4 (1986), 273–289. Schaller, B.: *Das Testamentum Hiobs und die Septuaginta-Übersetzung.* In: *Biblica* 61 (1980), 395–396. Uő: *Zur Komposition und Konzeption des Testaments Hiobs* 88–90; Schenderling, J. G.: *i. m.* 16. Adorjáni Zoltán: *Jób testamentuma. Bevezetés – fordítás – jegyzetek.* Sapientia Főiskola – L'Harmattan, Budapest 2011, 26–29.

A testamentum csak kismértékben érinti Jób könyvének súlyos teodiceai vonatkozásait. Ugyanis úgy dolgozza át a bibliai nagy szenvedő LXX-ban álló könyvét, hogy míg a szenvedésről és a hosszútűrés feladatáról szól, elbeszélése mégis bájosan könnyed, sőt olykor sajátos humorral emel ki leggyötrőbb érzéseink és gondolataink mélységeiből.

2. Jób, az atléta

A testamentum már nyitányában megfogalmazza elsődleges erkölcsi tanítását, szentenciáját, hogy ti. *a hosszútűrés mindennél erősebb*, és kiemeli, hogy a kiválasztottság szorosan összefügg a hosszútűrés erényével (1,2–6):

[2] Azon a napon, amikor *Jób* megbetegedett s bevégezni készült házá-
nak igazgatását, magához hívta hét fiát és három lányát [...]. [4] Ami-
kor tehát magához hívta gyermekeit, így szólt: „Gyűljetek körém, gyer-
mekeim! Gyűljetek körém, hogy feltárjam¹⁸ előttetek, amit az ÚR tett
velem és mindent, ami csak történt velem. [5] Mert én, Jób, a ti atyátok,
a legnagyobb kitartásban tűntem ki, ti pedig választott, előkelő nemzet-
ség *vagytok*, Jákóbnak, anyátok atyjának magvából valók. [6] Én tudni-
illik Jákób testvérenek, Ézsaunak fiaitól származom; a ti szülőanyátok,
Dina *pedig Jákób* sarjadéka. Első feleségem ugyanis keserves halállal múlt
ki előbbi tíz gyermekemmel együtt.¹⁹

Jób a következőkkel kezdi élettörténete elbeszélést (2,1–4):

[1] „Én ugyanis Jóbáb voltam,²⁰ mielőtt az ÚR a Jób nevet adta volna
nekem. [2] Előzőleg, amikor még Jóbábnak neveztek, egy istenként
tisztelt bálvány templomának közvetlen szomszédságában laktam, [3] s
miközben alkalmam volt folyton szemlélni a neki szánt égő áldozatok
bemutatását, egyre csak töprengtem: [4] „Ez volna vajon az az isten, aki
megalkotta a mennyet, a földet és a tengert²¹ és minket, embereket? Mi-
képpen tudhatnám meg ezt?”²²

¹⁸ A görög ige (ὑποδείξω – ὑποδείκνυμι – *titokban megmutatni, felmutatni; előtárni, jelezni; példával mutatni, példát adni*) két dologra is utal: a) Jób titkot kíván felfedni: „beavatja” gyermekeit Isten olyan rejtett dolgaiba, amelyeknek megismerése csak a kiváltságosak számára lehetséges. Tehát TJób is egy beavatott közösséghez szól. b) Jób a hitbeli kitartás példaképeként beszéli el a vele történeteket (vö. TJób 1,7).

¹⁹ Az idézett szövegrészletek forrása: Adorjáni Zoltán: *Jób testamentuma*.

²⁰ A két névváltozat a LXX-Jób 42,17-ben is olvasható. Jób, aki korábban a Jóbáb nevet viselte (1,1; 2,1; 3,1), tulajdonképpen prozelita, azaz az egyistenhitbe, a zsidóságra betért edomita sarj (1,5–6), aki pogány hitű volt (vö. 2,1–4). Mivel álomban (rémálomban) kapott mennyei kijelentés hatására tér meg, ezért ún. „álomprozelita”, akít a zsidóság „álprozelitá”-nak (גר השקר) tekintett. Azonban a neki megjelenő angyal végül meg is pecsételi (vö. Rahnenführer, D.: *i. m.* 89).

²¹ A 4. vers első fele ősi és közismert hitvallásformula (vö. Spittler, R. P.: *Testament of Job* 840, 2c jegyz.). Ld. 2Móz 20,11; Zsolt 145,6; 146,6; ApCsel 4,24; Jel 10,6;

Kérése nem marad megválaszolatlan, mert egyik éjszaka erőteljes hang szólítja meg e hangnál is erősebb fényben, és tudtára adja, hogy az istenként tisztelt bálvány „nem isten, hanem az ördög hatalma”, s az ördögnek hatalmában áll megtéveszteni az embereket (3,3). Jób, aki a testamentum szerint Egyiptom uralkodója, úgy véli, hogy hatalmi pozíciója elegendő ahhoz, hogy megszüntesse a bálvány tiszteletét (3,7). Mint utóbb majd kiderül, az emberi elhatározás és a királyi hatalom nem elegendő erre. Ha a Sátán is Istentől kaphat hatalmat a kísértésre (vö. Lk 22,31: ... *a Sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát...*), akkor az embernek is felülről, Istentől kell hatalmat nyernie a Sátánnal szemben, amiként ezt az Újszövetség is tanítja.²³ De mert Jób elhatározása szilárd, és ugyanakkor mindenben kész engedelmeskedni is az Úrnak, a hang tudtára adja (4,4–9):

[4] Amint a Sátán helyének megtisztításába kezdesz, ő haraggal kel harcra ellened. Csupán egyvalamit nem tehet meg: hogy halált hozzon reád; viszont reád zúdít sokféle csapást. [5] Megfoszt javaidtól, gyermekeidet meggyilkolja; [6] de ha kitartasz [ὑπομείης], nevedet az idők végéig²⁴ híressé teszem minden földi nemzedék előtt.²⁵ [7] Akkor majd fordítok *sorsodon*: ismét birtokolni fogod javaidat, kárpótlásod kétszeres lesz, [8] hogy megtudd, nem részrehajló²⁶ az ÚR, jóval fizet kinek-kinek, aki engedelmeskedik neki; [9] a feltámadáskor pedig *életre* kelt. [10] Ugyanis olyan leszel, mint egy ökölvívó [ἀθλητής πυκτέων], aki ütéseket osztogat és tűr el, és így nyeri el a koszorút. [11] Akkor megtudod,

14,7; valamint Judit 13,18: *Áldott az ÚRisten, aki teremtette az eget és a földet [...]*; Jub 2,2: *Az Isten, aki alkotta az eget és a földet és a tengert.* ApCsel 14,15 és 17,24 is azt mutatják, hogy a Jób által feltett kérdés olyan állandósult kifejezésmód, amely része volt a zsidó missziói igehirdetésnek, s ezt később a keresztyénség is átvette (vö. 1Thessz 1,9; Jn 17,3, vö. TJób 37,2; ld. Rahnenführer, D.: *i. m.* 86).

²² Vö. Jub 12,1–2: [1] *A tizenhatodik évét hetedik évében így szólta Ábrám az ő atyjához, Táréhoz: „Atyám!” Ő pedig így válaszolt: „Ímhol vagyok, fiam!” [2] Ő ezt mondta: „Mit segítenek és mit használnak nekünk ezek a bálványok, amelyeket tisztelsz és amelyek előtt te leborulsz?”*

²³ Vö. Jn 3,3: *Bizony, bizony, mondom néked: ha valaki nem születik újonnan... [ἄνωθεν, ez egyben ezt is jelenti: felülről]. Jn 1,12: Akik pedig befogadták, azokat felhatalmazta arra [ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν – hatalmat adott nekik], hogy Isten gyermekeivé legyenek... Továbbá az egyetlen bölcs magatartás is felülről, Istentől származik (Jak 3,15–16).*

²⁴ Vö. az Ábrahámnak adott ígérettel (1Móz 12,2). Míg Ábrahám a hit és engedelmesség örök példaképe, addig Jób a hitbeli kitartás hőse az idők végéig.

²⁵ A Sátán haragos ellentámadásának mozzanata hasonlóságokat mutat Lk 22,31–33-mal: *„Simon, Simon, íme, a Sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát, de én könyörögtem érted, hogy el ne fogyatkozzék a hited: azért, ha majd megtérsz, erősítsd atyádfiait.” Ő pedig monda néki: Ő erre így válaszolt: „Uram, kész vagyok veled menni akár a börtönbe, vagy a halálba is!”* Itt is, akárcsak Jób esetében, Simon Péter biztosítékot kap afelől, hogy nem marad Ura segítsége nélkül; és Jób is megígéri: *Halálig kitartok, és semmiképpen sem fogok meghátrálni!* (5,1: Ἄχρι θανάτου ὑπομείνω καὶ οὐ μὴ ἀναποδίσω. Vö. Jel 2,10).

²⁶ Vö. 5Móz 10,7; 2Krón 19,7; ld. még Jak 2,1 (személyválogatás – προσωποληψία). Az apokrif irodalomban Jub 5,16 skk. 33,18 helyein is előfordul.

hogy igazságos, megbízható és erős is az ÚR, aki megerősíti az ő kiválasztottjait.²⁷

Jób hosszútűrésének, kitartásának figyelemre méltó hasonlata, illetve metaforája az ökölvívó, az atléta.²⁸ Ez tipikusan görög és egyben népszerű szemléltetés a hellenista zsidóság körében,²⁹ amelyet a diaszpórai születésű Pál apostol is előszeretettel használt a hitbeli harc és kitartás szemléltetésére (vö. 1Kor 9,24–27; 1Tim 4,7–8). Az antik sportvilágból vett képet az alexandriai, tehát szintén egyiptomi keletkezésű *A Makkabeusok negyedik könyvében* is megtaláljuk. A makkabeus kor kilencvenéves (vö. 2Makk 6,24) mártírájáról, Eleázár-ról ezt olvassuk 4Makk 6,10-ben:³⁰ *az ütlegelt öregember, akárcsak egy derék atléta, felülmúlta a kínzókat*. A sportvilágból kölcsönzött képet Alexandriai Philón is használja, pl. a *De vita contemplativa* 41–44-ben.³¹ Amint a példák is mutatják, az alexandriai írások gyakran buzdítanak a sportéletből vett képpel, hogy az istenfélelemben és kegyességben „atléta”-nak kell lenni.³² A sportéletből vett kép és a kitartás motívuma több más újszövetségi helyre is emlékeztet.³³

A testamentum szerint Jób 48 évig hordozta szörnyű betegségét. Szó szerinti megfogalmazásában a városon kívüli „trágyadomb”-on sínylődött, lakhelyéről és a társadalomból kirekesztve. Kitartása azonban törelten marad. Miután a Sátán mindig csak úgy támadt rá, hogy álcázta magát és orvul támadt ellene, Jób végül az atlétákhoz illő nyílt szembesülésre és küzdelemre hívja ki őt. Ekkor a Sátánnak megszegyenülve kell bevallania, hogy Jób kitartása ellen nincsenek „birkózási fogásai”. A könyv szerzője itt szintén a sportból, az ökölvívás világából vett képpel szemlélteti Jób és a Sátán viadalát, illetve Jób páratlan diadalát (27,1–7):

[1] Én viszont a Sátán felé fordultam, aki a feleségem háta mögött volt, és ezt mondtam neki: „Jöjj csak elő! Ne rejtőzködj tovább! Vajon az oroszlán megmutathatja-e erejét a ketrecben? Vajon a madár röpködhet-e, míg a kosárban van? Jöjj ki hát és hadakozz velem!”

[2] Akkor előjött a feleségem mögül, és amint előállt, jajgatásba kezdett ilyen szavakkal: „Nézd, Jób, feladom és visszavonulok tőled, noha te

²⁷ A bibliai kiválasztás- és elhívásmotívum elemeit itt is felismerhetjük: a kiválasztott és feladattal felruházott személy ígéretet, ígéreteket és még új nevet is kaphat. Amikor Isten, illetve követe megjelenik egy kiválasztott személynek, a rendkívüli eseményhez gyakran kapcsolódik a személy új identitásának kinyilvánítása, s ezt nevének megváltoztatása is tükrözi: Ábrám – Ábrahám (Szárai – Sára; 1Móz 17,5.15.), Jákób – Izrael (1Móz 32,28), Simon – Kéfás/Péter (Jn 1,42) stb. *József és Aszeneth* történetében Aszeneth új neve *Menedékváros* lesz (JózsAsz 19,5).

²⁸ Vö. még TJób 5,1; 27,3–5.

²⁹ Vö. Collins, J. J.: *Structure and Meaning of the Testament of Job* 41.

³⁰ Ld. még 4Makk 17,11–17, amely azzal végződik, hogy az elnyomók mindannyian elámultak a mártírok kitartása (ὑπομονή) felett.

³¹ Vö. Adorjáni Zoltán: *Jób testamentuma* 41.

³² Kohler, K.: *The Testament of Job* 279.

³³ Jak 1,12; Jel 2,10; vö. még Mt 10,22; 24,13; Mk 13,13.

testi *lény* vagy, én pedig lélek vagyok. Ámbár te vagy csapások alatt, nekem van részem nagy kellemetlenségben. [3] Ugyanis olyan módon léptél elő, akárcsak egy birkózó a másik birkózó ellenében: egyikük leteper-te a másikat, és a felső úgy némította el az alsót, hogy teletömte a száját homokkal, [4] majd annak, aki alatta volt, minden tagját összetörte. De miután ő kitaróan tűrte ezt és nem adta meg magát, ezennel a felső kiáltott hangosan.³⁴ [5] Ekképpen voltál te is alul és csapások alatt, Jób. De felülmúltad birkózási fogásaimat, amelyeket ellened alkalmaztam.”

[6] A Sátán ezennel megszegyenítve távozott tőlem három esztendőre.³⁵ [7] Most tehát, gyermekeim, legyetek ti is hosszútűrők mindenben, ami reátok következik, mert a hosszútűrés mindennél erősebb.³⁶

A testamentum – a hosszútűrés mindennél erősebb – vezérgondolatához hasonló, József testamentumának szentenciája is (Tjós 2,7):

A hosszútűrés nagy orvosság
és a kitartás sok jót szerez.³⁷

³⁴ Tjób 27,2 szó szerint az atlétákról (ἀθλητής) beszél. A küzdelem leírása az olimpiai játékokon birkózó, az ún. *pankratiónt* (πανκράτιον; az ökölvívás és birkózás ötvö-zete) űző sportolókra utal. A viadal némelykor halálos kimenetelű volt, ugyanis a versenyzők ólommal kivert szíjakat is tekertek öklükre. A viaskodó párokat sorshű-zással választották ki; testüket olajjal kenték be, de az összecsapás előtt a szoritóra terített homokkal szórták be egymást, hogy ezzel tegyék lehetővé a jobb a fogást. A letepert vesztes kiáltással adta tudtul ellenfelének, hogy megadja magát.

³⁵ Vö. Lk 4,13: *Amikor az ördög elvégzett minden kísértést, eltávozott tőle egy időre.* Ld. még Mt 4,11.

³⁶ [...] μακροθυμήσατε καὶ ὑμεῖς ἐν πάντι συμβαίνοντι ὑμῖν, ὅτι κρείττον ἐστὶν παντὸς ἡ μακροθυμία. Jób hosszútűrésére, kitartására nézve ld. még a Tjób következő helyeit: 5,1; 26,4: tudatosan egy magasabb rendű cél érdekében *eltűrni, elviselni, magára vállalni* – ὑπομένω; ez a kifejezés sajátosan Jób szenvedő küzdelméhez kapcsolódik; 4,10: *állhatatos, kitartó lenni; eltűrni* – καρτερέω; 27,4: *állhatatosság, kitartás* – καρτερία; 7,13; 26,1: *szilárdan, állhatatosan kitartani, helyt állani* – ἐχω; *felvállalni, elfogadni, magát alárendelni* – ὑφίσταμαι; 21,4: *hosszútűrő* – μακρόθυμος; 26,5; 27,7; 28,5; 35,4: *hosszan tűrni, állhatatos lenni, türelmet tanúsítani* – μακροθυμέω; 27,7: *hosszútűrés* – μακροθυμία; 26,3: *elviselni, eltűrni, elszenvedni* – ὑποφέρω; 26,4: (tudatosan egy magasabb rendű cél érdekében) *eltűrni, elviselni, magára vállalni* – ὑπομένω; 27,4: *állhatatosság, kitartás, türelem* – καρτερία. A hosszútűrés bővebb kifejtését ld. Haas, C.: *Job's Perseverance in the Testament of Job.* In: *Studies on the Testament of Job,* Cambridge 1986, 117–136.

³⁷ Ez a magatartásforma egybecseng azzal, amit Philón ír le az egyiptomi terapeuták alapvető erényéről, a kitartó, folytonos önmegtartóztatásról (*De vita contemplativa* 34–35): [34] Mivel számukra az önmegtartóztatás olyan, mintha valami lelki fundamentumot fektetnének le, erre a lelki fundamentumra építik a többi erényt. Napnyugta előtt semmi eledelt vagy italt nem fogyasztanak. [...] [35] Egyeseknek pedig, akiknek nagyobb a tudás utáni vágyakozásuk, a táplálék csak háromnaponként jut eszükbe. Némelyek pedig annyira vigadoznak és tobzódnak, szinte megelegülve a tanokat gazdagon és bőséggel ékesítő bölcsességgel, hogy akár kétszer olyan hosszú ideig is kitartanak [ἀντέχειν] [...].

A Sátánnal szemben tanúsítandó kitartó ellenállás intelme és a hozzá kapcsolt ígéret Jakab levelében is elhangzik (4,7): *Engedelmeskedjétek azért az Istennek, de álljatok ellen az ördögnek, és elfut tőletek.*

Jób bámulatos kitartással hordozza el a csapások sorozatát s végül a rettenetes fekélyeinek tömkelegét. Ezt az Isten által megengedett próbát annyira magas fokú engedelmességgel és hosszútűréssel fogadja, hogy még humoros is tud lenni. Ezt így meséli el gyermekeinek (20,8–9):

[8] Testemet férgek rágták. Testem nedve és a gennyes folyások átázatták a földet. Számptalan féreg volt testemben, [9] és ha egy féreg netán leesett, megfogtam és visszatettem a helyére ezt mondva: „Maradj ugyanazon a helyen, ahova Parancsolód helyezett, és *pedig* mindaddig, amíg ezt meghagyta *neked*.”

Felesége azonban megfárad mellette. Ezt a bibliai történet olyan szűkszavúsággal adja elő, amit nemcsak mi, hanem a testamentum szerzője is boszszantónak tartott, és „megszépítette” felesége képét. Jób 48 évig tartó betegsége alatt a legnagyobb áldozatot is vállalja. Királynő léteire szolgálai munkát vállal, hogy férje táplálásáról gondoskodjék, sőt még a haját is képes eladni kenyérért egy kenyérárusnak, aki tulajdonképpen a kísértő Sátán, s akit nem ismerhet fel (ld. 21,1–24,10). A testamentum egy siratóénekkal magasztalja megható hűségét (25,1–7). Azonban a Sátán összezavarja gondolatait, és Jób felesége, Szitisz emiatt mondja ki azt a tanácsot, amii a bibliai Jób könyvéből ismerünk. Ezek a szavak azonban egészen másként hatnak a testamentum összefüggéseiben (21,9–10):

„Jób, Jób! *Bár* általában még sok mondanivalóm volna, röviden összefoglalom neked: [10] Csontjaim összetörtek szívem erőtlensége miatt. Kelj hát fel, fogd a kenyereket és lakj jól! Azután mondj valamit az ÚR ellen és halj meg! Én pedig megszabadulok a testi szenvedésed okozta fásultságtól.”

A hosszútűró Jób, aki testi és lelki gondozásra szorul, itt lelkigondozóként válaszol feleségének (26,1–6):

[1] „Lásd, én [...] állhatatosan kitartok a csapásokban [...], [2] de a szenvedések mégsem terhelték le lelkemet annyira, mint *ezek* a szavak, amelyeket mondtál: ‘Mondj valamit az ÚR ellen és halj meg!’ [3] Ezeket is elviselem [ὑποφέρω] teljes egészükben; és te is elviseled mind a gyermekeink, mind pedig vagyónunk elvesztését. Azt akarod, hogy mondjunk valamit az ÚR ellen, hogy ezáltal elidegenedjünk attól a nagy gazdagságtól? [4] Miért nem emlékezel arra a sok jóra, amelyben részünk volt? Ha tehát a jót elfogadtuk az ÚR kezéből, a rosszat ne tűrjük el? [5] De igen! Legyünk hát hosszútűrók mindaddig, míg könyörül rajtunk az ÚR és irgalmaz nekünk. [6] Hát nem látod a Sátánt, amint hátad mögött áll, és összezavarja gondolataidat, hogy engem is félrevezess?

Ugyanis azt akarja, hogy olyannak bizonyulj, mint azon balga asszonyok egyike, akik megingatják férjük egyenességét.”

Jób erényének, a hosszútűrésnek magva megvan már Jób 1,21-ben, illetve 2,10-ben, a LXX pedig kibontja ezt, de ezt elsőként a testamentum helyezi ennyire következetesen előtérbe.³⁸ Ugyanezt emeli ki Jak 5,11, a Jób könyvére hivatkozó egyetlen újszövetségi hely: *Íme, boldognak mondjuk azokat, akik tűrni tudtak* [τοὺς ὑπομείναντας] *a szenvedésekben. Jób állhatatosságáról* [τὴν ὑπομονήν] *hallottatok, és láttátok, hogyan intézte a sorsát az Úr; mert igen irgalmas és könyörületes az Úr.*

A testamentum fő üzenete szerint az engedelmes hosszútűrés: boldogság. Nem önmagában, hanem úgy, ahogy azt a Hegyi beszéd boldogmondásai is mutatják: az ígéretek beteljesedésében való szilárd hittel. Jób ilyen értelemben is mondta a Sátán által összezavart feleségének az idézett 26,3-at. Mint lelki atléta a mennyei ország jutalmára tekint, s ezért énekel így zsoltárában az őt meglátogató barátai előtt (33,2–9):

„Hallgassatok! Most megmutatom néktek trónomat s annak dicsőséges ékességét is: *dicsőséges ékessége* ott van a szentek között.

- [3] Az én trónom túlvilági,
s ennek dicsősége és ékessége az Atya jobbjára felől van.
- [4] Az egész világ el fog múlni, dicsősége is elenyészik,
és akik hozzá ragaszkodnak, ott lesznek majd romjai között.
- [5] De számomra megvan a trón a szent földön,³⁹
és dicsősége megmarad a változatlan világban.
- [6] A folyók bizony kiszáradnak
és hullámaik kevélysége az alvizek mélységeibe süllyed.
- [7] Az én országom folyamai, ahol az én trónom áll,
soha ki nem száradnak, el sem tűnnek,
hanem mindörökké megmaradnak.
- [8] Ezek a királyok le fognak tűnni, a kormányzók is letűnnek,
dicsőségük és dicsekvésük pedig olyanná lesz, akár a tükör;⁴⁰
- [9] de az én országom örökkön örökké fennmarad,
s dicsősége és ékessége ott van az Atya székerein.⁴¹”

³⁸ Rahnenführer, D.: *i. m.* 85.

³⁹ Jóel 2,32 alapján az intertestamentális korban jelentkezett az a felfogás, hogy Isten oltalmába fogja venni azokat, akik a *szent földön* laknak (vö. 4Ezsdr 13,48–49; 2Bárúk 29,2; 40,2; ld. Spittler, R. P.: *Testament of Job* 855, 33i jegyz.). A *szent föld* itt preexistens valóság, akárcsak a mennyei Paradicsom. E kettő valószínűleg egy és ugyanaz, amint azt TJób 33,6–7 is sejteti (ld. Rahnenführer, D.: *i. m.* 81–82).

⁴⁰ Vö. TJób 34,4. A tükör itt a mulandóságra használt hasonlat, olyan értelemben, amint azt Jak 1,23–24-ben is láthatjuk, és nem a homályos látásra vonatkozik, mint 1Kor 13,12-ben (vö. Spittler, R. P.: 856, 33i jegyz.; Schenderling, J. G.: *i. m.* 43, 84. jegyz.).

Jób hathatós segítséget kap Istentől, hogy kitartson mind hitében, mind pedig hosszútűrésében, Isten pedig megjutalmazza őt, amint ezt megígérte. Ezért a testamentum vége a merkava-tradíció képeivel rajzolja meg Isten ígéreteinek végső beteljesedését, tudniillik azt, hogy fel is támaszja kitartó szolgáját (52,1–12):

[1] Miután Jób három napot ágyban betegeskedett, ámde fájdalom és szenvedés nélkül, mivelhogy semmi fájdalom nem vehetett erőt rajta a magára tekert öv miatt. [2] Szóval: három nap múlva meglátta azokat, akik eljöttek az ő lelkéért. [3] Azonnal talpra állt, fogta a hárfát és odaadta lányának, Hémerának, [4] Kasziának egy tömjénező edényt adott, Amaltheia Kerasznak pedig adott egy tamburint, [5] hogy megáldhassák azokat, akik eljöttek apjuk lelkéért. [6] Amint megkapták ezeket, meglátták a tündöklő szekereket, amelyek lelkéért jöttek,⁴² [7] és mindenikük áldást és dicsőítést zengett *a maga* különleges nyelvén.

[8] Ezek után kiszállt az, aki a nagy szekéren ült és köszöntötte Jóbot [9] – ezt akkor *csupán* a három lány láthatta, és láthatta még maga az apjuk, másvalaki azonban nem láthatta ezt. [10] Fogta a lelket, s amint ölébe vette, felszállt, felvitte a szekérre és Kelet felé⁴³ hajtott. [11] Jób testét pedig betakarták és elvitték a sírhoz: [12] előtte ment a három lánya és *zsinóraikkal* felővezve himnuszokkal magasztalták Istent.

⁴¹ Az *Atya* (Isten) *szekerei* kifejezés a merkava-misztikára utal, amelyet a hellenista zsidóság gyakorolt az Újszövetség korában és az azt követő időben. A misztikus meditáló a mennyei szentélybe emelkedett fel a merkava-, illetve hekhalot-szövegek segítségével. Extatikus látomásban volt része, viszont megváltozott tudati állapotában nem vesztette el személyiségét, amint az általában a misztikában történik. Ilyen jellegű misztikát tükröző írás 3Énók, és felfedezhető az ApÁb pszeudoepigrafában, illetve a qumráni szöveggyűjtemény szektás költeményeiben is (4Q400–403; 4Q405). A leírt mennyei szentély képe a földöt másolja le: a költemények szerzői ezt Ez 40–48. templom-leírása alapján képzelték el, és felhasználták hozzá Ezékiel trónlátomásának elemeit is (Ez 1. és 10.). Úgy tűnik, hogy a 9. vers mögött egy korai, alexandriai merkava-tradíció nyomai bukkannak fel (vö. Philonenko, M: *Le Testament de Job. Introduction, traduction et notes* 17–18; Spittler, R. P.: *Testament of Job* 856, 33m jegyz.; Fröhlich Ida: *A qumráni szövegek magyarul.* (SO) 2., javított és bővített kiadás, Piliscsaba – Budapest 2000. 455; Schürer. É.: *i. m.*: 269–270, 288–289, 361–364, 462–463).

⁴² A testamentum V kéziratának (Roma, Biblioteca Vaticana, gr 1238 f., 340V–349V; 13. század) hosszabb záradéka LXX–Jób 42,15a-t is magában foglalja: *Hátrahagyott hét fiút és három leányt, és a Jób lányainál szebbeket sehol sem lehetett találni az ég alatt. Jób korábbi neve Jóbáb volt, az ÚR azonban a Jób nevet adta neki. A csapás előtt nyolcvanöt évet élt, a csapás után pedig, amikor mindent kétszeresen kapott vissza, életévének is kétszeresét kapta, vagyis százhetvenet. Életének esztendei pedig összesen: kétszáznegyvennyolc; és látta fiait és unokáit negyediziglen. Meg van írva, hogy feltámadt azokkal, akiket feltámasztott az ÚR. Istennek legyen dicsőség!*

⁴³ Vö. TJób 40,3. A Paradicsom tudniillik Keleten fekszik (Schenderling, J. G.: 52, 119. jegyzet).